

УДК 342.727

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2025.3>**Д.Є.Волкова**

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

orcid.org/0000-0002-2856-6984

ЛЮДИНОЦЕНТРИСТСЬКИЙ ПІДХІД У ФУНКЦІОНУВАННІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: ПРАКТИКА ЄС

На підставі аналізу залучення релігійних організацій країн – членів Європейського Союзу до міжнародної співпраці, відзначено їхню значну роль у сфері гуманітарної допомоги під час криз, зокрема конфліктів, природних катастроф та соціальних потрясінь. Констатовано, що вони часто мають широку мережу волонтерів, що дозволяє їм діяти оперативно та ефективно в зонах конфлікту.

Враховуючи, що реформа децентралізації публічної влади в Україні не завершена, а лише призупинена на період дії режиму воєнного стану, наголошено на розробках ЄС, які стосуються місцевого самоврядування. Виявлено, що ЄС не надає жодних преференцій неурядовим організаціям, заснованим на вірі, та дотримується принципів недискримінації та гуманітарних цінностей (наприклад, у період з 2007 по 2016 рік було підписано 263 грантові контракти з релігійними організаціями, що склало 150 мільйонів євро, або близько 9 % від загальної суми, виділеної в межах Тематичної програми щодо організацій громадянського суспільства та органів місцевого самоврядування). Це є важливим для розуміння політики ЄС щодо релігійних організацій, оскільки підкреслює принцип рівності та недискримінації в розподілі фінансування. Попри значну кількість грантів, отриманих релігійними організаціями, ЄС не розглядає їх як окрему привілейовану групу, а застосовує до них ті ж самі критерії, що й до інших неурядових організацій. Це демонструє прагнення ЄС до забезпечення плюралізму та рівних можливостей для всіх суб'єктів громадянського суспільства.

Сформульовано, що релігійні організації відіграють значну роль у реалізації соціальних та гуманітарних програм (а отже, що їхня діяльність відповідає принципу людиноцентризму). Їхня частка у фінансуванні (9 % від загального бюджету програми) свідчить про їхню активну участь у громадських ініціативах, хоча вони не є домінуючими суб'єктами в цій сфері. Це може вказувати на те, що релігійні організації адаптуються до секулярних стандартів роботи в європейському контексті, інтегруючись у загальну систему підтримки громадянського суспільства.

Ключові слова: релігійні організації, свобода совісті, свобода віросповідання, діяльність релігійних організацій, конституційний статус релігійних організацій.

Volkova D. Ye. HUMAN-CENTRED APPROACH TO THE FUNCTIONING OF RELIGIOUS ORGANISATIONS: EU PRACTICE

Based on the analysis of the involvement of religious organisations of the European Union member states in international cooperation, the author notes their significant role in the field of humanitarian assistance during crises, including conflicts, natural disasters and social upheavals. It is stated that they often have a wide network of volunteers, which allows them to act quickly and effectively in conflict zones.

Given that the reform of decentralisation of public power in Ukraine has not been completed, but only suspended for the period of martial law, the author emphasises the EU developments related to local self-government. It is revealed that the EU does not provide any preferences to faith-based NGOs and adheres to the principles of non-discrimination and humanitarian values (for example, between 2007 and 2016, 263 grant contracts were signed with religious organisations, amounting to 150 million euros, or about 9 % of the total amount allocated under the Thematic Programme for Civil Society Organisations and Local Governments). This is important for understanding the EU's policy towards religious organisations, as it emphasises the principle of equality and non-discrimination in the distribution of funding. Despite the significant number of grants received by religious organisations, the EU does not consider them as a separate privileged group, but applies the same criteria to them as to other non-governmental organisations. This demonstrates the EU's commitment to ensuring pluralism and equal opportunities for all civil society actors.

It is formulated that religious organisations play a significant role in the implementation of social and humanitarian programmes (and thus that their activities are in line with the principle of human centrism). Their share in funding (9 per cent of the total programme budget) indicates their active participation in civic initiatives, although they are not the dominant actors in this area. This may indicate that religious organisations are adapting to secular standards of work in the European context, integrating into the general system of support for civil society.

Key words: religious organisations, freedom of conscience, freedom of religion, activities of religious organisations, constitutional status of religious organisations.

Постановка проблеми. Людиноцентристський підхід у повсякденній діяльності релігійних організацій є важливим напрямом сучасних наукових досліджень (особливо конституційно-правового спрямування), оскільки він відображає зміну парадигми взаємодії релігійних організацій із

суспільством. У контексті європейської правової та соціальної моделі, де забезпечення прав і свобод людини є ключовим принципом держави, аналіз ролі релігійних організацій у соціальній сфері державного і суспільного життя набуває особливої актуальності. З одного боку, такі організації збе-

рігають традиційні форми діяльності, а з іншого – адаптуються до сучасних викликів, включаючи процеси секуляризації, міграції та цифрової трансформації.

Актуальність цієї теми для конституційного права України також зумовлена необхідністю пошуку оптимального балансу між автономією релігійних організацій та їх відповідальністю перед суспільством у контексті прав людини. З цієї точки зору представляють інтерес досвід та практика, а також і напрацювання країн-членів ЄС (та відповідні документи ЄС – адже Європейський Союз має розвинену нормативну базу щодо релігійної свободи, рівності та недискримінації, що визначає рамки діяльності релігійних організацій у правовому полі). Водночас у різних країнах ЄС існують відмінності у підходах до їх регулювання та участі у соціальних процесах, що потребує комплексного аналізу та обговорення.

Дослідження цієї теми є особливо цінним для розробки рекомендацій щодо вдосконалення державної політики у сфері співпраці з релігійними організаціями, інтеграції їхньої діяльності у соціальні програми та підвищення їхньої ролі у забезпеченні сталого розвитку. З огляду на зростання інтересу до міждисциплінарних досліджень, що поєднують право, соціологію та релігієзнавство, вивчення людиноцентристського підходу у діяльності релігійних організацій сприятиме глибшому розумінню їхньої соціальної місії у сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цілому, в українських юридичних фахових виданнях є вкрай мало публікацій, які присвячені окремим аспектам європейських підходів, стандартів тощо у сфері саме функціонування громадських організацій (див., наприклад, [1–7]). Також слід зазначити, що увагу дослідників значно частіше звертає на себе відповідна практика та документи органів Ради Європи, ніж ЄС. Тому існує потреба в глибшому аналізі та більш комплексному дослідженні цього питання.

Мета цієї статті – проаналізувати, як саме застосовується людиноцентристський підхід у практиці функціонування релігійних організацій в Європейському Союзі та країнах – членах.

Виклад основного матеріалу. У країнах ЄС релігійні організації відіграють важливу роль у суспільному житті, надаючи соціальні послуги, сприяючи інтеграції та підтримуючи моральні цінності. Багато з них активно впроваджують людиноцентристський підхід, зосереджуючись на потребах окремих осіб та громад (як релігійних, так і територіальних). Наприклад, у Німеччині діє система «діаконії» (*Diakonie*) – соціальної служби протестантських церков, яка надає широкий спектр послуг: від догляду за літніми людьми до підтримки біженців. Подібним чином, у Фран-

ції католицька організація «Карітас» (*Caritas*) займається допомогою бездомним, бідним сім'ям та мігрантам, забезпечуючи їх основними потребами та сприяючи їхній соціальній інтеграції (Карітас діє не лише у Франції, але й в інших країнах також).

Європейський Союз приділяє значну увагу забезпеченню прав і свобод людини, включаючи свободу віросповідання та діяльність релігійних організацій. Людиноцентристський підхід передбачає, що в центрі уваги релігійних організацій повинні бути потреби та права індивідів, а також сприяння їхньому благополуччю та розвитку.

Правова база ЄС щодо релігійних організацій є усталеною.

У статті 10 Хартії основних прав Європейського Союзу закріплено право кожного на свободу думки, совісті та релігії. Це право включає свободу змінювати релігію або переконання та свободу сповідувати релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, публічно або приватно, у богослужінні, навчанні, практиці та дотриманні обрядів.

Директива Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року встановлює загальні рамки рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності, забороняючи дискримінацію за релігійною ознакою. Це підкреслює важливість забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхніх релігійних переконань.

Більш детальну інформацію, однак, дають документи ЄС, які не мають офіційного характеру, а носять характер рекомендації та / або узагальнення кращих практик. Саме їхні положення сприяють розповсюдженню позитивного досвіду та формування підґрунтя для його розвитку. Одним з таких документів є брифінг Європейського Парламенту від листопада 2017 р. «ЄС та релігійні організації у сфері розвитку та гуманітарної допомоги».

Якщо звернутися до стислого опису цього Брифінгу, то стає зрозумілим, що він присвячений виключно тим практикам, які базуються на досліджуваному нами людиноцентристському підході. Стислий опис (резюме) містить три ключових абзаци.

По-перше, зазначено, що «у всьому світі релігійні організації (РО) активно працюють у сферах розвитку та гуманітарної допомоги. Їхній релігійний характер може впливати з різних вимірах (зв'язок з релігійною організацією, фінансування, місія або основні бенефіціари), але в сукупності вони є важливими суб'єктами бенефіціарними, але всі разом вони є важливими акторами на місцях. Тим не менш, не існує фіксованого визначення РО, і на практиці існує багато різних форм релігійних організацій, які беруть активну участь у наданні допомоги та сприянні розвитку. Дійсно,

релігійні релігійні організації є одними з найбільших груп неурядових організацій, що працюють у сфері розвитку та допомоги» [8]. З цього можна зробити низку висновків.

Насамперед, це підкреслює значущість релігійних організацій як ключових суб'єктів соціальної допомоги, які реалізують людиноцентристський підхід у своїй діяльності. Далі, відсутність єдиного визначення РО вказує на їхню гнучкість та адаптивність до потреб територіальних громад, що є важливим чинником ефективності соціальної допомоги. Нарешті, активна участь релігійних організацій у розвитку та соціальній підтримці демонструє їхню здатність до інтеграції релігійних ідей із загальнолюдськими цінностями, що відповідає європейським принципам захисту прав людини.

Наступний абзац резюме містить таку інформацію: «за останні 20 років національні та міжнародні донори виявили інтерес до кращого розуміння та співпраці з релігійними організаціями. Світовий банк та низка країн-членів ЄС розробили програми та напрацювали досвід у цій сфері. Частково причиною зростаючого інтересу до роботи релігійних організацій є визнання того, що релігійна приналежність часто відіграє важливу роль у суспільствах-бенефіціарах, і що робота з релігійними лідерами в цих громадах часто є найефективнішим способом достукатися до членів територіальних громад» [8]. У цьому абзаці важливими є акцент на те, що релігійні організації отримують все більше і більше фінансування (а отже, мають все більше і більше можливостей, коли йдеться про соціальну допомогу). А також варто взяти до уваги наведений в останньому реченні зв'язок між релігійними громадами та територіальними громадами (це є особливо важливим у муніципально-правових дослідженнях).

Резюме завершується абзацом, відповідно до якого «Сам Європейський Союз також співпрацює з релігійними організаціями у сфері розвитку та гуманітарної допомоги, через різні програми з громадянським суспільством та у сфері прав людини. Тим не менш, ЄС не веде точної статистики, оскільки віросповідання бенефіціара не є одним з критеріїв релігійний характер бенефіціарів не є одним з критеріїв для вибору їх як партнерів» [8]. Це свідчить про прагнення ЄС забезпечити нейтральність та недискримінаційний підхід у співпраці з релігійними організаціями, зосереджуючись на загальнолюдських цінностях та ефективності їхньої діяльності. Водночас такий людиноцентристський підхід підкреслює важливість міжконфесійного діалогу та інтеграції релігійних громад у ширший контекст громадянського суспільства. Таким чином, релігійні організації залишаються важливими акторами у сфері

гуманітарної допомоги та розвитку, незалежно від їхньої конфесійної приналежності.

Брифінг складається з чотирьох основних розділів, кожен з яких розглядає ключові аспекти діяльності релігійних організацій (РО) у сфері розвитку та гуманітарної допомоги в ЄС.

Розділ I «Релігійні організації: визначення та діяльність». У цьому розділі аналізується питання визначення релігійних організацій. Як вже зазначалось вище, у цій сфері законодавство країн-членів ЄС не є уніфікованим, а сам Європейський Союз не пропонує такої дефініції. Логіка є наступною: наразі краще, щоб визначення цього поняття були доволі широкими. Тоді вони варіюються залежно від місії, джерел фінансування тощо релігійних організацій. Крім того, у Розділі 1 також розглядається активність РО у гуманітарній сфері, зокрема роль у забезпеченні соціальної допомоги, підтримці прав людини та сталого розвитку.

Розділ 2 «Міжнародна та національна взаємодія». Даний розділ присвячений співпраці релігійних організацій на різних рівнях – як у межах окремих держав, так і на міжнародній арені. Тут аналізуються приклади їхньої взаємодії з урядами, міжнародними інституціями та громадянським суспільством – причому міжнародний рівень не обмежується ЄС, європейськими міжнародними організаціями (Радою Європи) – мова йде і про ООН, і про інші міжнародні організації світового рівня.

Розділ 3 «Фінансування релігійних організацій Європейським Союзом». У цьому розділі розглядаються програми ЄС, які передбачають фінансову підтримку релігійних організацій у межах розвитку та гуманітарної допомоги. Особлива увага приділяється тому, що фінансування не ґрунтується на релігійному принципі, а натомість залежить від ефективності та відповідності діяльності тих чи інших релігійних організацій принципу людиноцентризму (тобто, що їх основною метою є не лише релігійне служіння, а й реальна допомога тим, хто її потребує).

Останній розділ містить перелік основних документів, досліджень та політичних стратегій, що використовуються у брифінгу.

Таким чином, аналізуючи залучення релігійних організацій до міжнародної співпраці, можна відзначити їхню значну роль у сфері гуманітарної допомоги під час криз, зокрема конфліктів, природних катастроф та соціальних потрясінь. Вони часто мають широку мережу волонтерів, що дозволяє їм діяти оперативно та ефективно в зонах конфлікту.

Враховуючи, що реформа децентралізації публічної влади в Україні не завершена, а лише призупинена на період дії режиму воєнного стану, важливо звернути увагу на ті положення бри-

фінгу, які стосуються місцевого самоврядування. Вони сконцентровані у фрагменті під назвою «Тематична програма щодо організацій громадянського суспільства та органів місцевого самоврядування». Зокрема, у тексті зазначено, що «ЄС не надає жодних преференцій неурядовим організаціям, заснованим на вірі, та дотримується принципів недискримінації та гуманітарних цінностей. У період з 2007 по 2016 рік було підписано 263 грантові контракти з релігійними організаціями, що склало 150 мільйонів євро, або близько 9 % від загальної суми, виділеної в межах Тематичної програми щодо організацій громадянського суспільства та органів місцевого самоврядування» [8]. Цей фрагмент є важливим для розуміння політики ЄС щодо релігійних організацій, оскільки він підкреслює принцип рівності та недискримінації в розподілі фінансування. Попри значну кількість грантів, отриманих релігійними організаціями, ЄС не розглядає їх як окрему привілейовану групу, а застосовує до них ті ж самі критерії, що й до інших неурядових організацій. Це демонструє прагнення ЄС до забезпечення плюралізму та рівних можливостей для всіх суб'єктів громадянського суспільства.

Окрім того, цей фрагмент підтверджує, що релігійні організації відіграють значну роль у реалізації соціальних та гуманітарних програм (а отже, що їхня діяльність відповідає принципу людиноцентризму). Їхня частка у фінансуванні (9 % від загального бюджету програми) свідчить про їхню активну участь у громадських ініціативах, хоча вони не є домінуючими суб'єктами в цій сфері. Це може вказувати на те, що релігійні організації адаптуються до секулярних стандартів роботи в європейському контексті, інтегруючись у загальну систему підтримки громадянського суспільства.

З огляду на ці аспекти, дослідження людиноцентричного підходу у функціонуванні релігійних організацій у контексті європейської практики є надзвичайно актуальним. Аналіз політики фінансування дозволяє визначити, як релігійні організації поєднують свою духовну місію із соціальними та гуманітарними завданнями, а також які виклики постають перед ними у сучасному демократичному суспільстві.

Висновки. Незважаючи на вищенаведене, релігійні організації в ЄС стикаються з низкою викликів у реалізації людиноцентристського підходу. Серед них – необхідність адаптації до секуляризації суспільства, забезпечення прозорості та підзвітності, а також дотримання принципів недискримінації та поваги до прав людини.

Для подальшого зміцнення людиноцентристського підходу релігійним організаціям рекомен-

дується:

- підвищувати обізнаність про права людини: проводити навчальні програми та семінари для членів організацій щодо прав людини та принципів недискримінації;

- сприяти міжрелігійному діалогу: встановлювати партнерські відносини з іншими релігійними та нерелігійними організаціями для обміну досвідом та спільної роботи над соціальними проектами;

- забезпечувати прозорість діяльності: публікувати звіти про свою діяльність, фінансові надходження та витрати, щоб зміцнити довіру громадськості.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають в тому, щоб напрацювати пропозиції, які дозволять релігійним організаціям в Україні адаптуватися до сучасних соціальних реалій: враховувати зміни в суспільстві та відповідати на нові виклики, такі як міграція, зміни клімату та цифровізація. У цілому ж, людиноцентристський підхід у діяльності релігійних організацій сприяє зміцненню соціальної згуртованості, підвищенню довіри до релігійних організацій як виду громадських організацій та забезпеченню сталого розвитку суспільства в цілому.

Література

1. Волкова Д.Є. Право на об'єднання в громадські організації в конституційних актах України ХХ століття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Право»*. 2013. Вип. 21. Ч. 1. Т. 1. С. 126–129.
2. Volkova D.E. Genesis of the constitutional regulation of freedom of associations in Ukraine. *Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2020. № 6. С. 53–57.
3. Волкова Д.Є. Рішення Європейського Суду з прав людини про свободу асоціацій у справах за участю України. *Держава і право*. Київ, 2013. № 60. С. 106–111.
4. Qaracayev C. Due process as constitutional control's subject: theory and practice of the Constitutional court of Azerbaijan and European court of human rights. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2023. № 64. С. 14–17.
5. Лєреза Ю.О. Свобода та розумність як правові цінності сучасного цифрового європейського суспільства. *Law. State. Technology*. 2024. № 3. С. 9–13.
6. Mishyna N.V. Role of local and regional authorities in the implementation of ECtHR judgments: bibliographical review. *Юридичний вісник*. 2023. № 3. С. 146–151.
7. Mishyna N. European court of human rights' judgements implementation by local and regional authorities: relevant publications on the topic. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2023. Т. 33. С. 52–57.
8. European Parliament. The EU and faith-based organisations in development and humanitarian aid. Briefing, November 2017. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608800/EPRS_BRI\(2017\)608800_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608800/EPRS_BRI(2017)608800_EN.pdf)